

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุปและข้อค้นพบ

จากสมมุติฐานที่ได้กำหนดไว้ 4 ข้อ คือ

1. ความสามารถในการควบคุมคะแนนเสียงของหัวคะแนนมีส่วนกำหนดลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างหัวคะแนนกับผู้สมัครใน 3 มิติคือ วิธีการ สิ่งที่ใช้ และเวลาในการแลกเปลี่ยน
2. อาชีพของหัวคะแนนมีส่วนกำหนดลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างหัวคะแนนกับผู้สมัครใน 3 มิติคือ วิธีการ สิ่งที่ใช้ และเวลาในการแลกเปลี่ยน
3. ความสามารถในการควบคุมคะแนนเสียงของหัวคะแนนมีส่วนกำหนดลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างหัวคะแนนกับผู้เลือกตั้งใน 3 มิติคือ วิธีการ สิ่งที่ใช้ และเวลาในการแลกเปลี่ยน
4. อาชีพของหัวคะแนนมีส่วนกำหนดลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างหัวคะแนนกับผู้เลือกตั้งใน 3 มิติคือ วิธีการ สิ่งที่ใช้ และเวลาในการแลกเปลี่ยน

ผลของการวิจัยพบว่าสมมุติฐานได้รับการทดสอบว่าเป็นจริงหรือได้รับการยอมรับทั้ง 4 ข้อ หมายความว่าตัวแปรด้านความสามารถในการควบคุมคะแนนเสียงและอาชีพของหัวคะแนนมีส่วนกำหนดลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างหัวคะแนนกับผู้สมัครและระหว่างคะแนนกับผู้เลือกตั้งใน 3 มิติคือ วิธีการ สิ่งที่ใช้ และเวลาในการแลกเปลี่ยน และแม้ว่าผลของการวิจัยจะปรากฏดังกล่าวแต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า หัวคะแนนทุกระดับทุกอาชีพมีลักษณะการแลกเปลี่ยนกับผู้สมัครเหมือนกันคือ

มีวิธีการแลกเปลี่ยนในระยะสั้นแบบต่อเนื่อง สิ่งที่ใช้แลกเปลี่ยนเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวเชิงรูปธรรมที่ผู้สมัครให้โดยหัวหน้าคณะไม่ได้ร้องขอหรือให้แบบผูกใจในเวลาปกติ และให้เงินค่าทำคะแนนแลกเปลี่ยนเมื่อมีการเลือกตั้ง ดังนั้นแบบแผนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างหัวหน้าคณะกับผู้สมัครในเขตเลือกตั้งนี้จึงมีลักษณะดังนี้

แบบแผนลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างหัวหน้าคณะกับผู้สมัคร

ลักษณะการแลกเปลี่ยน		
วิธีการ	สิ่งที่ใช้	เวลา
ระยะสั้น, ต่อเนื่อง	ผลประโยชน์ส่วนตัว เชิงรูปธรรม	เวลาปกติและ เมื่อมีการเลือกตั้ง
ให้โดยมิได้ร้องขอ หรือ "ผูกใจ"	เงินหรือทรัพย์สิน	เวลาปกติ
แลกเปลี่ยน	เงินค่าทำคะแนน	เมื่อมีการเลือกตั้ง

ส่วนการแลกเปลี่ยนระหว่างหัวหน้าคณะกับผู้เลือกตั้งนั้นหัวหน้าคณะทุกระดับทุกอาชีพมีลักษณะการแลกเปลี่ยนกับผู้เลือกตั้งเหมือนกันคือมีวิธีการแลกเปลี่ยนในระยะสั้นแบบต่อเนื่องเช่นเดียวกัน สิ่งที่ใช้แลกเปลี่ยนเป็นความช่วยเหลือผู้เลือกตั้งส่วนตัวในรูปแบบต่าง ๆ ในเวลาปกติ และแจกจ่ายเงินค่าคะแนนเสียงแก่ผู้เลือกตั้งรายละ 50 บาท หรือ 100 บาท ก่อนวันเลือกตั้งหรือในวันเลือกตั้งเป็นการแลกเปลี่ยน

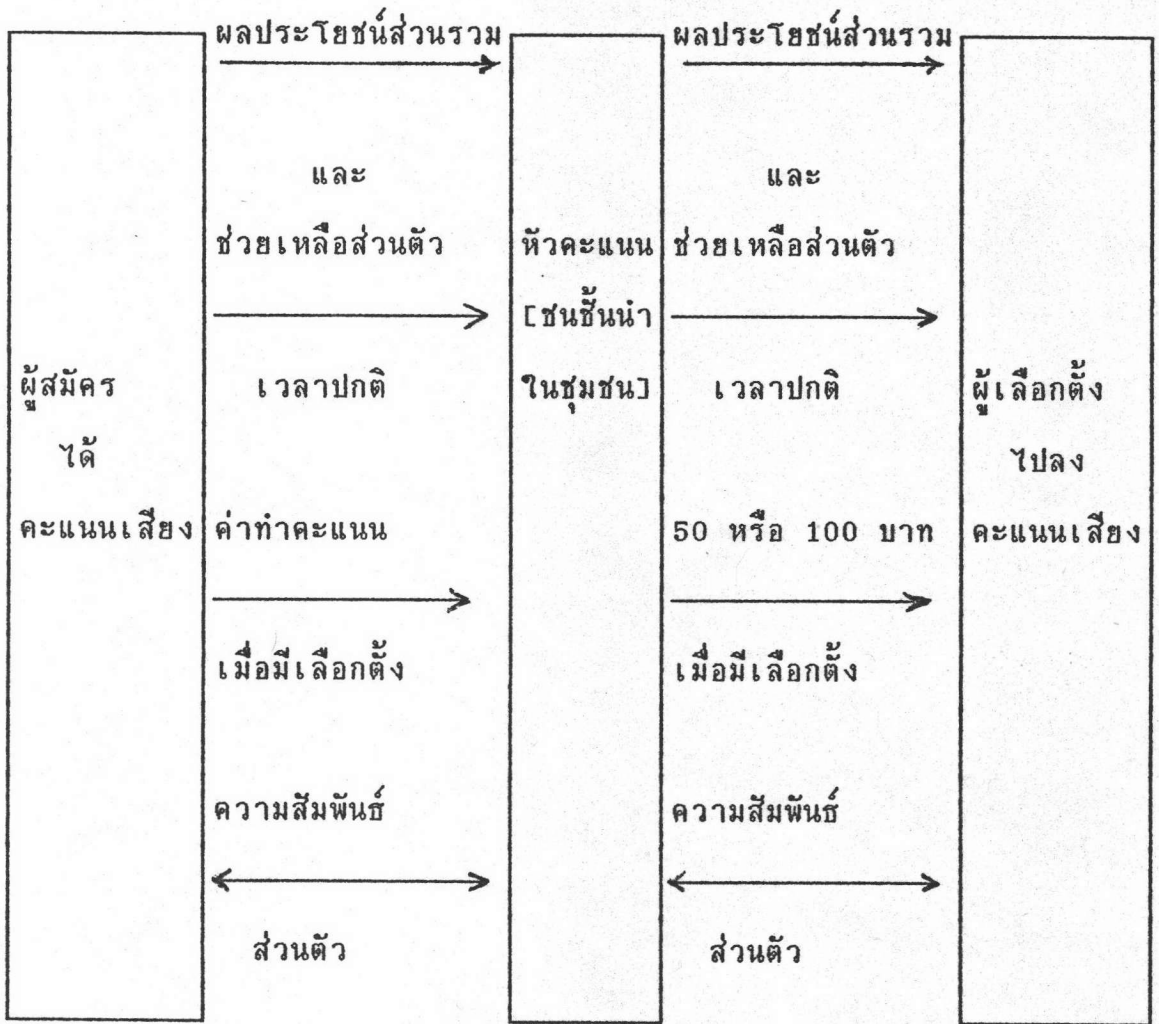
ดังนั้นแบบแผนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างหัวหน้าคณะกับผู้เลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนี้จึงมีลักษณะดังนี้

แบบแผนลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างหัวหน้าคณะกับผู้เลือกตั้ง

ลักษณะการแลกเปลี่ยน		
วิธีการ	สิ่งที่ใช้	เวลา
ระยะสั้น, ต่อเนื่อง	ผลประโยชน์ส่วนตัว เชิงรูปธรรม	เวลาปกติและ เมื่อมีการเลือกตั้ง
ให้ความช่วยเหลือ	ความช่วยเหลือใน รูปแบบต่าง ๆ	เวลาปกติ
แลกเปลี่ยน	เงิน 50 บาท หรือ 100 บาท	ก่อนเลือกตั้ง 1 วัน หรือวันเลือกตั้ง

การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวหน้าคณะ : ผลกระทบต่อการเลือกตั้งและระบบ
การเมือง

การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวหน้าคณะระหว่างหัวหน้าคณะกับผู้สมัครและระหว่างหัวหน้าคณะกับผู้เลือกตั้งเป็นเรื่องที่ผู้สมัครให้ความช่วยเหลือหรือเป็นที่พึ่งของหัวหน้าคณะในรูปแบบต่าง ๆ ในเวลาปกติทั้งผลประโยชน์ส่วนตัวและส่วนรวมในชุมชน ส่วนหัวหน้าคณะนั้นเป็นชนชั้นนำในชุมชนที่ให้ความช่วยเหลือหรือเป็นที่พึ่งของผู้เลือกตั้งในเวลาปกติทั้งช่วยเหลือผู้เลือกตั้งเป็นการส่วนตัวและเรียกร้องผลประโยชน์ส่วนรวมจากผู้สมัครมาสู่ชุมชน เมื่อมีการเลือกตั้งหัวหน้าคณะแจกจ่ายเงินให้แก่ผู้เลือกตั้งแทนผู้สมัครโดยได้รับเงิน "ค่าทำคะแนน" จากผู้สมัครเป็นการแลกเปลี่ยน และผู้เลือกตั้งได้รับเงินเพียงรายละ 50 บาท หรือ 100 บาท แลกเปลี่ยนกับการไปลงคะแนนเสียง การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ดังกล่าวจึงไม่ใช่การแลกเปลี่ยนเชิงซื้อขายนล้วน ๆ แต่เป็นการแลกเปลี่ยนของบุคคลและกลุ่มบุคคลที่มีความใกล้ชิด ใฝ่ใฝ่ใจ มีการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกันมาก่อนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวหน้าคณะจึงเป็นเรื่องการแลกเปลี่ยนของหัวหน้าคณะซึ่งเป็นชนชั้นนำในชุมชนที่แลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับผู้สมัครและกับผู้เลือกตั้งบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้สมัครและกับผู้เลือกตั้ง การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวหน้าคณะสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้สมัครหัวคะแนน และผู้เลือกตั้งดังกล่าว นั้น หัวคะแนนเปรียบเสมือนเป็นองค์กรที่ไม่เป็นทางการที่ผู้สมัครจัดตั้งขึ้นบนสายใยสัมพันธ์ของสมาชิกที่ได้รับการคัดเลือก มีลำดับชั้นของสมาชิกที่ได้รับผลประโยชน์ในอัตราที่แตกต่างกัน เป็นโครงสร้างที่มีสายงานบังคับบัญชากราย ๆ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์จึงเป็นการแลกเปลี่ยนที่สอดคล้องกับค่านิยมของสังคมไทยที่มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนในลักษณะนี้จึงเอื้อต่อการเกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งนำไปสู่การเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอำนาจในการกำหนดอะไรบางอย่างในสังคม ซึ่งถ้าหากเป็นสังคมอื่น ๆ การแลกเปลี่ยนในลักษณะนี้อาจจะไม่ได้ผลก็ได้

การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวหน้าคณะเป็นกระบวนการที่ส่งผลให้ผู้เลือกตั้งไปลงคะแนนเสียงให้แก่ผู้สมัครทำให้ผู้สมัครได้รับการเลือกตั้งและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ดังกล่าวจะกระทำได้เฉพาะผู้สมัครที่มีทรัพยากรมาก เนื่องจากการแลกเปลี่ยนในกรณีเช่นนี้ต้องใช้ทรัพยากรเป็นจำนวนมากในการเลือกตั้งแต่ละครั้งที่ผู้สมัครจะต้องจัดสรรเงินที่จะแจกจ่ายให้แก่ผู้เลือกตั้งกับเงินค่าทำคะแนนให้แก่หัวหน้าคณะ และนอกจากค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งแต่ละครั้งแล้วผู้สมัครยังต้องให้ความช่วยเหลือแก่หัวหน้าคณะในรูปแบบต่าง ๆ ในเวลาปกติอีกเป็นจำนวนเงินไม่น้อย แม้เมื่อผู้สมัครได้รับการเลือกตั้งจะสามารถใช้บารมีที่เกิดจากตำแหน่งและงบประมาณของรัฐมาช่วยเหลือหรือตอบแทนกลุ่มหัวหน้าคณะในด้านต่าง ๆ ก็ตามผู้สมัครเมื่อได้รับการเลือกตั้งจากการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ก็อาจจะต้องอาศัยตำแหน่งนั้นของทรัพยากรหรือผลประโยชน์เพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้รับการเลือกตั้งอีกในขณะที่ยังมีผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ไม่ได้สร้างระบบการแลกเปลี่ยนหรือไม่มีทรัพยากรในการแลกเปลี่ยนไม่มีโอกาสได้รับเลือกตั้ง เมื่อเป็นเช่นนี้ผลของการเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนี้ จึงถูกกำหนดโดยการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของผู้สมัครที่มีทรัพยากรมาก และสามารถสร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนนั้นคือ ระบบหัวหน้าคณะที่มีประสิทธิภาพในการควบคุมคะแนนเสียงครอบคลุมพื้นที่ทั้งหัวเขตเลือกตั้ง ซึ่งประกอบด้วยชนชั้นนำสาขาอาชีพต่าง ๆ ในแต่ละอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านรวมแล้วเป็นกลุ่มบุคคลจำนวนไม่น้อยที่ผู้สมัครจัดตั้งไว้ โดยมีการติดต่อประสานงานกันทั้งในเวลาปกติและเมื่อมีการเลือกตั้งมีการสั่งงานหรือบังคับบัญชากันเป็นลำดับชั้นจากระดับอำเภอ ตำบล หมู่บ้านตามลำดับ ซึ่งเปรียบเสมือนองค์กรจัดตั้งที่ไม่เป็นทางการของผู้สมัคร การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของผู้สมัครจึงเป็นการแลกเปลี่ยนผ่านระบบหัวหน้าคณะหรือการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวหน้าคณะนั่นเอง หัวหน้าคณะนั้นปกติช่วยเหลือผู้เลือกตั้งในเวลาปกติเป็นกลุ่มบุคคลที่ผู้เลือกตั้งเชื่อถือ นับถือหรือเกรงใจอยู่แล้ว เมื่อหัวหน้าคณะช่วยผู้สมัครควบคุมคะแนนเสียงทำให้ผู้สมัครได้รับเลือกตั้งหัวหน้าคณะก็ย่อมจะอาศัยบารมีผู้สมัครช่วยเหลือผู้เลือกตั้งได้มากยิ่งขึ้น อีกทั้งผลประโยชน์ส่วนตัวและส่วนรวมในชุมชนทำให้ผู้เลือกตั้งยัง

เกรงใจหัวหน้าคณะมากชั้น เมื่อมีการเลือกตั้งหัวหน้าคณะก็มีข้ออ้างในการขอร้องให้ผู้เลือกตั้งไปลงคะแนนเสียงให้แก่ผู้สมัคร ในทำนองเดียวกันผู้สมัครเมื่อได้รับเลือกตั้งก็มีโอกาสใช้ตำแหน่งอำนาจ บารมีในการช่วยเหลือกลุ่มหัวหน้าคณะ และตำแหน่งอำนาจบารมีอาจเป็นที่มาของทรัพยากรที่ผู้สมัครสามารถนำมาแลกเปลี่ยนอีก วนเวียนกันเป็นวงจรของการแลกเปลี่ยนระหว่าง ผู้สมัคร หัวหน้าคณะ และผู้เลือกตั้ง ซึ่งผลกระทบของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ดังกล่าวอาจสรุปได้ 4 ประการคือ

1) ทำให้ผู้สมัครได้รับเลือกตั้งอย่างต่อเนื่องหลายครั้งจนมีผู้กล่าวกันว่า เป็น ส.ส. ผูกขาดของเขตเลือกตั้งนี้ ส่วนจะเป็นจริงตามคำกล่าวนั้นนานเพียงใด เป็นเรื่องที่ต้องพิสูจน์กันต่อไป

2) ต่อเนื่องจากข้อแรก ทำให้ผู้สมัครที่มีทรัพยากรน้อยแม้ว่าจะมีคะแนนนิยมดีหรือมีอุดมการณ์ ผู้สมัครหน้าใหม่ หรือผู้ที่มีทรัพยากรมากแต่ไม่ได้สร้างระบบหัวหน้าคณะที่ดีมีประสิทธิภาพ หหมดโอกาสที่จะได้รับการเลือกตั้ง

3) ทำให้ผู้สมัครอาจต้องแสวงหาทรัพยากรจากตำแหน่งเพื่อสะสมไว้ใช้เป็นสิ่งแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้รับการเลือกตั้งอีก

4) ต่อเนื่องจากข้อสาม เมื่อผู้สมัครอาจต้องแสวงหาทรัพยากรจากตำแหน่งการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์จึงมีผลกระทบในทางลบต่อระบบการเมืองหรือต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยของไทย ทำให้ประชาธิปไตยของไทยเป็น "ประชาธิปไตยบนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์และแสวงหาผลประโยชน์จากประชาธิปไตย" หรือเป็น "ประชาธิปไตยของผู้หน้าหน้าในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์"

ข้อเสนอแนะ

เมื่อการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวหน้าคณะในเขตเลือกตั้งที่ศึกษาได้ข้อสรุปและมีผลกระทบต่อการเลือกตั้งและระบบการเมืองดังที่ได้กล่าวมาแล้วผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อทางวิชาการ

1.1 ให้มีการศึกษาวิจัย เรื่องการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวคะแนนโดยกำหนดตัวแปรเดียวกับการวิจัยครั้งนี้ในขอบเขตที่กว้างขวางกระจายไปในหลาย ๆ จังหวัด ทั่วทุกภาคแล้วนำผลการวิจัยมาวิเคราะห์เปรียบเทียบว่า ได้ข้อสรุปหรือข้อค้นพบเหมือนกันหรือไม่ ถ้าได้ข้อสรุปเหมือนกันผลของการวิจัยครั้งนี้ก็สามารถอธิบายลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวคะแนนไทยได้ ถ้าได้ข้อสรุปเหมือนกันเฉพาะจังหวัดในภาคกลางผลของการวิจัยครั้งนี้ก็อธิบายได้เฉพาะลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวคะแนนในภาคกลางก็จะ เป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบว่าลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวคะแนนแต่ละภาคเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร มีตัวแปรหรือปัจจัยอะไรมากำหนดลักษณะการแลกเปลี่ยนที่แตกต่างกันนั้น แต่ถ้าผลการวิจัยได้ข้อสรุปที่แตกต่างจากการวิจัยครั้งนี้ทั้งหมด งานวิจัยนี้ที่สามารถอธิบายได้เฉพาะเขตเลือกตั้งที่ศึกษานี้เท่านั้น และเนื่องจากการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวคะแนนมีผลกระทบต่อ การเลือกตั้งและระบบการเมืองการวิจัยในขอบเขตที่กว้างขวางนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อทางวิชาการแล้ว ยังจะเป็นพื้นฐานในการกำหนดแนวทางป้องกันและแก้ปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

1.2 ให้มีการศึกษาวิจัย เรื่องการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวคะแนนโดยกำหนดตัวแปรที่แตกต่างหรือเพิ่มเติมจากตัวแปรในการวิจัยครั้งนี้ที่น่าจะมีผลต่อลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ทั้งตัวแปรอิสระและตัวแปรตามตัวแบบอิสระ เช่นคุณสมบัติของหัวคะแนนด้านฐานะทางเศรษฐกิจ อุปนิสัยของหัวคะแนนระดับของความสัมพันธ์กับผู้สมัคร เป็นต้น ตัวแปรตามเช่นสถานที่ของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ จ่ายเงิน รับเงินที่สถานที่ใด เป็นต้น

1.3 ให้มีการศึกษาวิจัย เรื่องราวที่ใกล้เคียงหรืออาจจะเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้เพื่อพิจารณาหรือวิเคราะห์ว่าตัวแปรที่ไม่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของหัวคะแนน เช่น อิทธิพลของศูนย์อำนาจส่วนกลาง ระบบราชการในท้องถิ่น หรือเจ้าพ่อ หรือผู้มี

อิทธิพลมีส่วนกำหนดลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของหัวหน้าหรือประสิทธิภาพของระบบหัวหน้าอย่างไรหรือไม่ ตลอดจนเรื่องอื่น ๆ ที่มีผลหรือมีส่วนกำหนดการเลือกตั้งที่ไม่สุจริต

2. ข้อเสนอแนะต่อพรรคการเมือง

พรรคการเมืองในฐานะที่เป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งของระบบการเมืองควรจะดำเนินการอย่างจริงจังในประเด็นสำคัญต่อไปนี้

2.1 การกำหนดและตรวจสอบคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งในนามพรรคให้ชัดเจนต้องกำหนดจากความรู้ความสามารถ ไม่ใช่กำหนดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจหรือโอกาสที่จะได้รับเลือกตั้งของผู้สมัครเท่านั้น และไม่ควรพิจารณาส่งผู้สมัครที่เคยได้รับเลือกตั้งด้วยวิธีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์

2.2 การขยายฐานสนับสนุนจากมวลชนในขอบเขตที่กว้างขวางและกำหนดระเบียบให้มวลชนหรือสมาชิกพรรคในแต่ละท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพิจารณาคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรค

2.3 การควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกพรรค พรรคการเมืองจะต้องมีกฎระเบียบ วินัยที่ชัดเจน และมาตรการที่เข้มงวดในการควบคุมและตรวจสอบสมาชิกพรรคเมื่อได้รับการเลือกตั้ง โดยเฉพาะเมื่อดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีเพื่อไม่ให้หนักการเมืองของพรรคมีโอกาสแสวงหาผลประโยชน์จากตำแหน่ง

3. ข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการและควบคุมการเลือกตั้งให้บริสุทธิ์ยุติธรรมควรดำเนินการอย่างจริงจังในประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

3.1 ศึกษาและทำความเข้าใจปัญหาของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์

ในวิธีการ กระบวนการ ขั้นตอนต่าง ๆ ในขอบเขตทั่วประเทศให้่องแก่เสียก่อนจึงจะสามารถกำหนดขั้นตอนและแผนการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง โดยจะต้องดำเนินการแก้ไขทั้งในเวลาปกติอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นการแก้ปัญหาในระยะยาวและเมื่อมีการเลือกตั้ง

3.2 บุคคลากรของรัฐระดับล่าง ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ จำนวนไม่น้อยตลอดจนข้าราชการประเภทอื่น ๆ แสดงบทบาทเป็นหัวคะแนนให้แก่ผู้สมัคร หน่วยงานของรัฐต้องหามาตรการที่เด็ดขาดในการควบคุม ให้บุคคลเหล่านี้วางตัวเป็นกลางอย่างแท้จริง หรือมิให้แสดงบทบาทในการระดมคะแนนเสียงในวันเลือกตั้งได้

3.3 กำหนดให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มาจากการเลือกตั้งอย่างมีวาระการดำรงตำแหน่งที่แน่นอน เช่น 4 ปีหรือ 5 ปีและบังคับใช้ทันที

3.4 ให้อำนาจองค์กรกลางในการจับกุมและลงโทษผู้กระทำความผิดกฎหมายเลือกตั้งได้และออกกฎหมายรองรับสถานะและอำนาจขององค์กรกลาง

3.5 สนับสนุน ส่งเสริมให้องค์กรเอกชนอื่น สถาบันการศึกษา นักศึกษา สื่อมวลชนและประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการควบคุม ตรวจสอบการเลือกตั้งในขอบเขตที่กว้างขวางขึ้น

3.6 การประชาสัมพันธ์หรือเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยต่อประชาชนควรกระทำอย่างต่อเนื่องโดยเน้นเนื้อหาสาระเพื่อให้ประชาชนเข้าใจถึงเนื้อหาของ การเลือกตั้งว่าเป็นการกำหนดตัวผู้ปกครองหรือรัฐบาล

3.7 สนับสนุน ส่งเสริมให้ระบบการเมืองเป็นระบบเปิด การดำเนินกิจกรรมทางการเมือง สื่อมวลชนและประชาชนสามารถตรวจสอบนักการเมืองได้